

ІНСТИТУЦІЙНА БАЗА РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ ЦИФРОВИХ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

©2022 МАСЛОВ Д. С.

УДК 330.1:004.01/08
JEL: B59; D8; K23; L81

Маслов Д. С. Інституційна база регулювання виробництва та обігу цифрових товарів в Україні

Мета дослідження полягає в тому, щоб на базі вивчення наукових публікацій дослідників цифрових товарів та існуючих нормативних актів, що регулюють процеси їх виробництва та обігу, запропонувати наукове бачення сутності цифрових товарів та рекомендації щодо відображення її в українському правовому регулюванні. У статті наводяться аргументи на користь того, що «віртуальні активи», «цифрові активи» та «криптоактиви» не є вдалими назвами для товарів, що функціонують на базі технології розподіленого реєстру, оскільки така назва не обґрунтована науково та не відображає сутність даних об'єктів. З точки зору економічної науки доцільніше використовувати назву «криптовалюти», що відображає як товарну сутність даних об'єктів, так і їх зовнішню технологічну форму, що сформована на базі криптографії та розподіленого реєстру. Відповідно, серед криптовалют є такі, що за своєю функціональною роллю відносяться до грошей, інвестиційних товарів, предметів особистого споживання та засобів виробництва. Визначено, що регулятори обирали подібні назви, керуючись не науковою, а політичною доцільністю, оскільки намагаються запобігти конкуренції з боку криптовалютів-грошей для монополії емісії державних грошей центральними банками. Водночас, економічна сутність криптовалютів змушує призначати безпосередньо відповідальними за регулювання тих чи інших криптовалютів відповідні інституції. Наприклад, криптовалюти-гроші регулюються центральними банками, а криптовалюти – інвестиційні товари регулюються органами, які зазвичай займаються регулюванням ринку цінних паперів. Філософія регулювання направлена передусім на те, щоб юридично зробити всі криптовалюти або інвестиційними, або споживчими товарами. Криптовалюти-гроші розглядають лише як цифрові валюти центральних банків. Перспективним напрямком досліджень у даній сфері може бути аналіз наслідків розповсюдження виробництва криптовалютів, особливо в метавсесвітах, для національних економік та для бізнесу.

Ключові слова: цифрові товари, криптовалюти, віртуальні активи, цифрові активи, криптоактиви, криптовалюти, цифровізація, стейблкоїни.
Табл.: 1. **Бібл.:** 24.

Маслов Дмитро Сергійович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу розвитку підприємництва, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (Французький бульвар, 29, Одеса, 65044, Україна)

E-mail: dmitrymaslov@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1721-8319>

Researcher ID: E-7081-2014

UDC 330.1:004.01/08
JEL: B59; D8; K23; L81

Maslov D. S. The Institutional Framework for Regulating the Production and Circulation of Digital Goods in Ukraine

The purpose of the study is to offer a scientific vision of the essence of digital goods and recommendations for its reflection in Ukrainian legal regulation based on the study of scientific publications of researchers of digital goods and existing normative acts regulating the processes of their production and circulation. The article brings forward arguments to support the opinion that «virtual assets», «digital assets» and «crypto assets» are not good names for goods operating on the basis of distributed ledger technology, since such a name is not scientifically based and does not reflect the essence of these objects. From the point of view of economic science, it is more expedient to use the name «crypto goods», which reflects both the commodity essence of these objects and their external technological form, formed on the basis of cryptography and a distributed ledger. According to their functional role, among crypto goods can be distinguished articles related to money, investment goods, personal consumption items, and means of production. It is determined that regulators chose such names, guided not by scientific, but political expediency, as they try to prevent competition on the part of monetary crypto goods for the sake of the monopoly of issuing public money by central banks. Simultaneously, the economic essence of crypto goods in general forces the relevant institutions to be appointed directly responsible for the regulation of certain crypto goods. For example, monetary crypto goods are regulated by central banks, and investment crypto goods are regulated by bodies that are usually engaged in the regulation of the securities market. The philosophy of regulation is aimed primarily at legally making all crypto goods either investment or consumer goods. Monetary crypto goods is only viewed as digital currencies of central banks. A promising direction of research in this area may be the analysis of the consequences of the spread of the production of crypto goods, especially in metaverses, for national economies and for business.

Keywords: digital goods, crypto goods, virtual assets, digital assets, crypto assets, cryptocurrencies, digitalization, stablecoins.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 24.

Maslov Dmytro S. – PhD (Economics), Senior Research Fellow of the Department of Enterprise Development, Institute of Market Problems and Economic-Ecological Research of NAS of Ukraine (29 Frantsuzkyi Blvd., Odesa, 65044, Ukraine)

E-mail: dmitrymaslov@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1721-8319>

Researcher ID: E-7081-2014

Процес цифровізації як сфери виробництва, так і сфери споживання не міг не привертнути увагу як економістів-дослідників, так і практиків у сфері права й державного управління

[1–4]. Відомі товари приймали нову для них цифрову форму, а також виникали нові товари, які раніше взагалі не існували. В економічних дослідженнях наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років у зв'язку з

розповсюдженням цифровізації були зроблені дуже серйозні спроби теоретично осмислити явище нових цифрових благ і включити їх у систему економічних категорій. Разом із тим, з того часу накопичився новий спектр явищ, у тому числі виникли нові явища в цифровому світі – такі як блокчейн, криптовалюти, NFT і метавесвіти, які потребували теоретичного осмислення для того, щоб сформувані прийнятні правила їх регулювання. Ефективне регулювання бізнес-процесів виробництва та розповсюдження цифрових товарів передбачає створення відповідної інституційної бази, яка б допомагала розвитку відносин у сфері цифровізації, а не заважала йому.

Дослідники цифрових товарів частіше використовували поняття цифрового блага, іноді ототожнюючи одне та інше [5, р. 19]. К. Арай, І. Бакос, Ф. Бенхаму, А. Бонатті, Е. Бринжолвсон, С. Бхаттачаржі, М. Вафопоулос, Х. Веріан, Д. Вернік, С. Ву, А. Голдфарб, Д. Голдштейн, Р. Гопал, А. Госе, П. Десай, К. Жан, Д. Куа, А. Ламбрехт, Р. Льюїс, Дж. Марсден, С. Парк, Д. Пурохіт, Т. Рейна, Р. Санкаранараянан, Дж. Стен, М. Хоужа, П. Чен, С. Шапіро, С. Яо та багато інших розглядають цифрові товари як публічні блага, порівнюючи властивості публічних благ і цифрових товарів.

Вітчизняні автори концентрувалися здебільшого на дослідженні тих цифрових товарів, що в українському законодавстві називаються «віртуальними активами». Серед цих авторів А. Кудь, О. Кулик, М. Дем'янчук, Н. Маслій, М. Мітева, Д. Водяник, А. Овчаренко, Н. Краснокутська, Г. Коптева, С. Грицай, Н. Хатнюк, В. Бехтер, І. Костюк, О. Куриліна, О. Дублян, О. Вовченко, М. Гайдамашко, Н. Архирейська, І. Бондаренко, О. Ушинкіна, А. Базилюк, Н. Бойко, Н. Теслюк та інші. Перелічені дослідники спрямовували свою увагу на практичні аспекти регулювання виробництва та обігу «віртуальних активів».

Юридичні визначення понять, що використовуються в інституційному забезпеченні регулювання цифрових товарів, не завжди формулюються відповідно до економічної сутності явищ. Поняття з бухгалтерського обліку, із застарілих юридичних документів застосовуються без дотримання категоріальної послідовності та правильної структури абстрагування, часто використовуються недостатньо чіткі критерії класифікації цифрових товарів. Відбувається ігнорування принципу системності, який є ключовим для наукового осмислення нових явищ у цифровому світі.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на базі вивчення наукових публікацій дослідників цифрових товарів та існуючих нормативних актів, що регулюють процеси їх виробництва та обігу, запропонувати наукове бачення сутності цифрових товарів та рекомендації щодо відображення її в українському правому регулюванні.

У статті пропонується критичний погляд на спроби інституційного регулювання цифрових товарів з позицій відповідності обраних понять та їх характеристик категоріальному апарату економічної науки. Аналізуються визначення «віртуальних товарів» в українських і зарубіжних регуляторних актах; оцінюється доречність використання для опису цифрових товарів таких назв, як «віртуальні активи», «віртуальні валюти», «криптоактиви». У підсумку, на основі наукових праць дослідників, регуляторних актів та методології економічної науки, формулюються авторське бачення поняття «криптотовари» та рекомендації щодо вдосконалення українського законодавства у сфері регулювання криптотоварів.

Сьогодні особлива увага дослідників та регуляторів прикута до тих цифрових товарів, що функціонують на базі технології розподіленого реєстру. Активно формується інституційна база, яка б забезпечила контроль державних і наддержавних органів над новими видами товарів. Оскільки зараз спостерігається лише початок цього процесу, то немає повної узгодженості між документами різних країн та міжнародних інституцій як у найменуванні, так і у визначенні сутності даних товарів. В Україні, наприклад, головним регуляторним актом має стати Закон України «Про віртуальні активи» [6], який ще не набрав чинності. На даний час законодавство України про «віртуальні активи» складається з Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Але основним документом, що закладає основу під регулювання даних товарів, буде Закон України «Про віртуальні активи», коли той набуде чинності.

Неузгодженість у визначеннях спостерігається не тільки між нормативними документами різних країн і міжнародних інституцій. Існує суперечність навіть між трактуваннями базового поняття «віртуальні активи» в різних нормативно-правових актах України. Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» «віртуальний актив» визначається як «цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей» [7]. Водночас, у законопроекті «Про віртуальні активи» «віртуальний актив» визначається як «нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість і виражене сукупністю даних в електронній формі» [6]. Н. Краснокутська та Г. Коптева стверджують, що в першому випадку мова іде лише про крип-

товалюти, а у другому – про криптовалюти, цифрові токени та ігрові сети [8, с. 294].

Разом із тим, з наукової точки зору визначення «віртуального активу» як нематеріального блага не має достатнього обґрунтування. По-перше, інформація, закодована у вигляді бітового рядка, що зберігається на будь-якому цифровому носії, з фізичної точки зору не є нематеріальною – це частина матерії, тобто і «віртуальні активи», як і будь-які цифрові товари, є матеріальними. Вони також не є нематеріальними з філософської точки зору, бо у філософії матерії протистоїть лише ідея, а «віртуальні активи» живуть не у світі ідей, а у світі матерії. «Віртуальні активи» також не є нематеріальними благами з економічної точки зору. Сутність блага полягає в тому, що воно є корисною річчю, яка може задовольняти потребу споживача. Інформація, яка не записана на якомусь носії, не може задовольняти жодної потреби, вона не є благом. Інформація завжди має матеріальний носій, а інформаційне чи цифрове благо – це єдність інформації та носія, який забезпечує можливість для споживання інформації.

Деякі автори намагалися розглядати «віртуальні активи» як нематеріальні активи з точки зору бухгалтерського обліку. Наприклад, А. Овчаренко розглядає «віртуальні активи» через призму бухгалтерського обліку, через концепції матеріальних і нематеріальних активів. Вона відносить «віртуальні активи» до нематеріальних, бо вони «існують виключно в електронній формі» [9, с. 100]. Проте існування в електронній формі не є критерієм поділу активів на матеріальні та нематеріальні й у бухгалтерському обліку також. З точки зору бухгалтерського обліку «віртуальні активи» недоцільно відносити ні до матеріальних, ні до нематеріальних активів, скоріше вони мають належати до тієї групи, до якої належать гроші та цінні папери. Це можна простежити навіть у статті 16 законопроекту «Про віртуальні активи», де визначено, що забезпечені валютними цінностями «віртуальні активи» регулюються Національним банком України, а всі інші – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [6]. Тобто в законотворців присутнє імпліцитне усвідомлення того, що «віртуальні активи» мають спільні риси з тими економічними об'єктами, які вже давно були відомі як науці, так і регуляторам.

Таким чином, немає жодного інтелектуального поля (ні філософського, ні фізичного, ні економічного, ні бухгалтерського), в якому визначення «віртуальних активів» як нематеріальних благ могло б знайти обґрунтування. Але так само не має наукового підґрунтя у визначенні «віртуальних активів» як «цифрового вираження вартості». Економічна наука нічого не знає про «цифрове вираження вартості», ця лінгвістична конструкція не існує в системі економічних категорій. У вартості є вираження, і це

вираження є формою вартості, є міноюю вартістю. Вартість виражається як співвідношення між кількостями товарів, що обмінюються. Мінова вартість не може бути ані цифровою, ані аналоговою – подібні характеристики незастосовні до категорії мінової вартості. Але це визначення не було винайдене українськими законотворцями, воно було некритично запозичено з європейських документів.

Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей надає таке визначення «віртуальних активів»: «віртуальний актив – це цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому вигляді або передавати його, а також використовувати для платежів чи інвестицій» [10, р. 132]. Отже, визначення є ідентичним до того, що зустрічається в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», якщо не брати до уваги відмінності перекладу. Це визначення, своєю чергою, скоріш за все, було взято із застарілих документів Європейського центрального банку (ЄЦБ).

У 2012 р. ЄЦБ випустив доповідь, що стосувалася віртуальних валют. Оскільки ринок криптовалют на той час був ще в початковому нерозвинутому стані, ЄЦБ вирішив віднести криптовалюти до віртуальних валют, які вже існували до цього в комп'ютерних іграх. Саме тому і було обрано слово «віртуальні» по відношенню до цих валют. У даній доповіді віртуальні валюти були визначені як тип нерегульованих цифрових грошей, які випускаються та зазвичай контролюються їхніми розробниками, використовуються та приймаються членами певної віртуальної спільноти. В доповіді також пропонується класифікувати віртуальні валюти за критерієм характеру їхньої взаємодії з традиційними «реальними» грошима таким чином:

1. Віртуальні валюти, що використовуються в закритих схемах віртуальних валют, в основному притаманних для онлайн-ігор.
2. Схеми віртуальних валют, що передбачають односпрямований потік (зазвичай вхідний) грошей, тобто існує курс конвертації для придбання віртуальної валюти за «реальні» гроші, яка згодом може бути використана для покупки віртуальних товарів і послуг, але у виняткових випадках також для покупки реальних товарів і послуг.
3. Схеми віртуальних валют, що передбачають двонаправлені потоки, тобто віртуальна валюта в цьому відношенні діє як будь-яка інша конвертована валюта з двома обмінними курсами (купівлі та продажу), яка згодом може бути використана для купівлі як віртуальних, так і реальних товарів та послуг [11, р. 6].

Далі в доповіді віртуальні валюти справедливо розглядаються як гроші на основі функціонального підходу, оскільки вони виконують функції грошей: «По суті, віртуальні валюти діють як засіб обміну та як розрахункова одиниця в рамках конкретної віртуальної спільноти» [11, р. 12]. Водночас, якщо подивитися на третій тип віртуальних валют з класифікації, наведеної вище, стає незрозумілим, чому до цих валют продовжує застосовуватися епітет «віртуальні», якщо вони явно виходять за межі «певної віртуальної спільноти» та обмінюються на інші валюти та «реальні» товари та послуги. Більш логічним буде застосовувати епітет «віртуальні» до валют, які залишаються в межах віртуальної спільноти. Хоча взагалі поділ на «реальні» та «віртуальні» товари, послуги, валюти не має економічного сенсу, це поділ технічний. З точки зору економічної науки приклади грошей, які випускалися приватно та функціонували як у закритих, так і у відкритих спільнотах, відомі. Це є приватні гроші. Випуск таких грошей у цифровій формі не змінює їхню сутність.

ЄЦБ також порівнює віртуальні валюти з електронними грошима та відзначає їхню відмінність: віртуальна валюта, яка використовується як розрахункова одиниця, не має фізичного аналога зі статусом законного платіжного засобу, на відміну від електронних грошей. Емітентом віртуальної валюти та власником зазвичай є нефінансова приватна компанія [11, р. 6]. З цим можна погодитись із зауваженням, що «фізичний» аналог не потрібен, електронні гроші самі мають статус законного платіжного засобу та з точки зору економічних відносин не відрізняються від «фізичного» аналога, тобто паперових державних грошей. Таким чином, відмінність між віртуальними валютами та електронними валютами полягає в їх юридичному статусі. Разом із тим, існує й економічна відмінність. Як уже було зазначено, віртуальні валюти є приватними грошима.

У 2015 р. ЄЦБ випустив нову доповідь, що продовжує дослідження проблеми віртуальних валют, яка так і називається «Схеми віртуальних валют – подальший аналіз». На жаль, в цій доповіді було зроблено крок не вперед, а назад. Скоріше за все, через те, що розвиток криптовалют і зростання обсягів ринку криптовалют стали загрожувати монополії центральних банків на емісію грошей, ЄЦБ вирішив повідомити, що тепер віртуальні валюти не належать до світу грошей чи валют як їх розуміють в економічній літературі, так само віртуальні валюти не є грошима чи валютою з юридичної точки зору [12, р. 23]. З економічної точки зору віртуальні валюти наче «не повністю відповідають усім трьом функціям грошей, визначеним в економічній літературі». Для ілюстрації був обраний Біткоїн як найпопулярніша криптовалюта, і було зазначено, що Біткоїн обмежено виконує функцію засобу обміну, бо недостатньо широко розповсюджені обміни за його участі. Але

«недостатньо широка розповсюдженість» ніколи не була критерієм віднесення товару до грошей або негрошей. Ніколи не було визначено обсяги «достатньої розповсюдженості». Існують національні та приватні гроші, які навіть у 2015 р. мали сумірні обсяги обмінних операцій з Біткоїном. Далі, у доповіді зазначається, що курс Біткоїна є дуже волатильним, і через це він не виконує функцію збереження цінності навіть для короткострокових цілей. Це слушне зауваження, але ця волатильність до цього часу не заважає продовжувати використовувати Біткоїн і як засіб збереження цінності, і як гроші, а обсяги торгівлі Біткоїном порівняно з 2015 р. дуже сильно зросли. Наприкінці доповіді ЄЦБ зазначається, що «як низький рівень прийняття, так і висока волатильність обмінного курсу і, отже, купівельної спроможності роблять його непридатним як розрахункову одиницю» [12, р. 24]. Це теж вірно лише частково, оскільки вже у 2015 р. існувала певна кількість товарів, зокрема інших криптовалют, ціна кожної з яких вказувалася у Біткоїнах. Тож Біткоїни були не просто приватними грошима, вони були всезагальними, «світовими грошима» [13, с. 290] на ринку криптовалют.

Слід зазначити, що у 2015 р. ще не були розповсюджені стейблкоїни (стабільні криптовалюти), які виникли пізніше та які підходили б на роль грошей краще. Але не все, що підходить на роль грошей, стає грошима. Тим більше – всезагальними грошима.

Намагання заперечити економічну дійсність криптовалют призвело до народження довільного визначення, яке потім некритично списали й українські законотворці: «Для цілей цього звіту та на основі характеристик, які зараз спостерігаються, віртуальну валюту можна визначити як цифрове вираження вартості, не випущене центральним банком, кредитною установою чи установою електронних грошей, яку за деяких обставин можна використовувати як альтернативу грошам» [12, р. 25]. Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей пізніше скоригувала це визначення та прибрала з нього вислів «можна використовувати як альтернативу грошам», мабуть, усвідомлюючи, що якщо щось використовується як гроші, то це і є гроші.

Рада ЄС у червні 2022 р. уже використовувала поняття «криптоактиви». У прес-реалізі зазначається, що європейський парламент та президент «досягли попередньої домовленості по пропозиції щодо ринків «криптоактивів» (MiCA), що охоплює емітентів незабезпечених «криптоактивів» і так званих «стейблкоїнів», а також торговельні майданчики та гаманці, де криптоактиви зберігаються». Говорячи про регулювання стейблкоїнів, використовуються концепції «забезпеченості» та «емісії», які пов'язані з таким явищем економічного світу, як кредитні гроші. Стейблкоїни мають бути забезпечені «ліквідним резервом» і повинні мати обов'язкову «присутність

емітента в ЄС», що «є попередньою умовою для будь-якої емісії» [14]. Але поняття «кредитні гроші» для характеристики стейблкоїнів не використовується.

Європейська Комісія розділяє стейблкоїни на токени електронних грошей (*e-money tokens*) і токени, прив'язані до активів (*asset-referenced tokens*, чи ART). Токен електронних грошей – це криптоактив, призначений для підтримки стабільної вартості шляхом посилання на одну валюту, тоді як токени, прив'язані до активів, – це «криптоактиви», які прагнуть підтримувати стабільну вартість, посилаючись на кілька валют, товарів або інших «криптоактивів», або поєднання таких активів [15].

Водночас Європейський центральний банк працює над «цифровим євро», який буде криптовалютою центрального банку (CBDC) та буде доповнювати готівкові євро [16]. «Цифровий євро» буде криптовалютою, побудованою на технології розподіленого реєстру, але чомусь в даному випадку Європейська Комісія використовує префікс «цифровий», а не «крипто», що створює додаткову неоднозначність.

У США також у 2022 р. були здійснені перші спроби регулювання криптотоварів, які там назвали «цифровими активами», хоча мова вочевидь йшла про те саме, що і в попередньо згаданих регуляторних актах. У нормативних актах США, на відміну від європейських та українських, прямо вказується на те, що найголовніший наслідок розповсюдження «цифрових активів» полягає у зміні платіжної системи, ризиках для фіатних грошей урядів. Вони також прямо кажуть, що цифрові валюти на базі розподіленого реєстру впливають на майбутнє суверенних і приватних грошей. «Цифрові активи» включаються до питання про платежі, тобто і розглядаються як частина монетарної системи перш за все. Надаються визначення, які підтверджують грошову сутність деяких «цифрових активів».

«Цифрові активи» включають криптовалюту, стейблкоїни та цифрові валюти центральних банків (CBDC). Термін «криптовалюта» стосується цифрового активу, який може бути засобом обміну (тобто грошима), для якого записи про генерацію або власність підтримуються за допомогою технології розподіленого реєстру, що базується на криптографії, наприклад блокчейн. Термін «стейблкоїни» належить до категорії криптовалют з механізмами, які спрямовані на підтримку стабільної вартості, наприклад шляхом прив'язки вартості стейблкоїна до певної валюти, активу чи пулу активів або шляхом алгоритмічного контролю пропозиції у відповідь на зміни попиту з метою стабілізації вартості. Термін «цифрова валюта центрального банку» стосується форми цифрових грошей, або деномінованої в національній розрахунковій одиниці, яка є прямим зобов'язанням центрального банку [17]. Ці визначення є найбільш науково обґрунтованими, хоча і об'єднання їх під

спільною назвою «цифрові активи» виглядає дещо дивно.

Українські дослідники здебільшого використовують визначення, яке вже присутнє в українському законодавстві та в рекомендаціях Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей. О. Кулик вважає, що «віртуальні активи за своєю природою не вписуються в існуючі категорії, як-от: цифрової валюти; цифрового товару; різновиду речей; майнового чи речового права тощо», і це створює складності для розробки нормативно-правової бази для розвитку та функціонування ринку віртуальних активів [18, с. 57].

Юристи, наприклад С. Грицай, пропонує ввести визначення віртуальних активів до Цивільного кодексу, а конкретно в розділ III «Об'єкти цивільних прав», главу 15 «Нематеріальні блага», статтю 200 «Інформація» [19, с. 244]. Таким чином, автор пропонує віртуальні активи вважати ідентичними до інформації у правовому сенсі та стверджує, що їх неможливо відносити до майна в розумінні Цивільного кодексу України: «Ми вважаємо, що виходячи з сутності віртуальних активів, їх не можливо відчувати, та вони не відповідають і іншим характеристикам, як-то було запропоновано у первинній версії законопроекту «Про віртуальні активи» № 3637 від 11.06.2020 року. Тобто їх не можна віднести до ст. 190 «Майно» Цивільного кодексу України [19, с. 247]. С. Грицай вказує, що за своєю сутністю, «з технічного зору та інших» віртуальні активи більш схожі на інформацію [19, с. 248]. Втім, технічний підхід не є доречним до визначення соціально-економічної суті об'єкта. Технічний механізм створення не впливає на соціально-економічні функції об'єктів. З точки зору економічної науки немає сенсу відносити «віртуальні активи» до інформації. Інформація не є субстратом споживної вартості «віртуальних активів». Так само як інформація не є субстратом споживної вартості грошей чи цінних паперів. Не так багато зберігається інформації на грошах або цінних паперах. Наприклад, книгу як інформаційний товар купують для того, щоб скористатися інформацією, яка в ній знаходиться, тут інформація є субстратом споживної вартості, книга купується саме для споживання інформації, яка в ній зберігається (за виключенням колекціонування, декорації, але в таких випадках книга вже не буде інформаційним товаром). А цінний папір купують для того, щоб отримати дохід. Це інвестиційний товар. Гроші та цінні папери не є ані предметами споживання, ані засобами виробництва. Регулювання має відображати економічну сутність об'єктів, бо це є їхня суспільна сутність. Немає сенсу будувати регулювання суспільних відносин на основі речових, технічних характеристик економічних об'єктів, ігноруючи їхні економічні характеристики. Економічні функції грошей не змінюються від того, є гроші паперовими, металевими чи цифровими.

Загалом, поняття «віртуальні активи» є невдало сформульованим, оскільки не відображає сутність об'єктів регулювання. Вище було зазначено, що невдалим є епітет «віртуальні», оскільки він доречно може бути застосований лише для закритих віртуальних спільнот. Але недоречним є і характеристика означених об'єктів як «активів». Актив – це поняття не з економічної теорії, а з бухгалтерського обліку, воно саме по собі не є однозначним. Актив є активом тільки по відношенню до окремого конкретного суб'єкта. Не можна абстрактно розглядати активи, відволікаючись від суб'єкта, який має ці активи у власності. Оскільки актив пов'язаний з пасивом, той самий об'єкт для одного суб'єкта є активом, а для іншого – пасивом. Наприклад, боргові цінні папери та їх аналоги, які існують у тому числі й у цифровій формі. Для емітента вони будуть пасивом, а для тримача – активом. Для емітента криптовалюти, яка «забезпечена» національною валютою, його криптовалюта буде не активом, а пасивом. Вона не перестане бути пасивом і після того, як емітент передасть свою криптовалюту іншому суб'єкту, але вона стане активом для того, хто її отримав. Збільшення активів одного суб'єкта може означати збільшення пасивів іншого. Тому коли йдеться про «віртуальні активи», про їх обсяг, кількість, вартість, це буде стосуватися тільки суб'єкта, для якого ці об'єкти є активами. Отже, мова буде йти не про самі «віртуальні активи», а про їхнього власника.

З іншого боку, в економічній науці існують категорії «цифрових благ» і «цифрових товарів», які досліджувалися ще з 1990-х років, і які чомусь сьогодні здебільшого ігноруються науковцями (особливо українськими) та регуляторами. Те, що називається «віртуальними активами», насправді передусім є товарами, цифровими товарами. З технічної точки зору вони відрізняються від інших цифрових товарів, які існували раніше, тим, що функціонують на базі технології розподіленого реєстру. А з економічної точки зору вони відрізняються від звичайних товарів тим, що деякі з них є особливими видами товарів – або всезагальними грошима, або особливими грошима, або інвестиційними товарами. Оскільки вперше про ці товари говорили як про криптовалюту, оскільки ЄС у своїх регуляторних актах також використовує префікс «крипто-», і ця назва вже відображала і схожість перших зразків криптовалют на гроші, і їх зв'язок з криптографією на базі технології розподіленого реєстру, то доцільно називати всю сукупність товарів, які називають «віртуальними активами», – *криптоварами*. До криптовалютів будуть відноситися і криптовалюти, й інші токени системи розподіленого реєстру. Назву «криптоварів» можна використовувати в тих випадках, коли існує потреба в наголошенні на технічних особливостях криптовалютів, адже з економічної точки зору це є просто товари, які нічим не відрізняються від інших товарів або валют, які вже давно відомі економічній науці.

Водночас в українському законодавстві навіть немає визначення поняття товару, тож без нього складно буде ввести туди похідні категорії. У законі «Про віртуальні активи», наприклад, товари розглядаються як майно, яке не можна обмінювати на «віртуальні активи» [6]. З економічної точки зору це не має сенсу, оскільки якщо можна обмінювати «віртуальні активи» на гроші (на національну валюту чи інші валютні цінності), то це і буде обмін на товари. Але законодавці керуються не науковою доцільністю, а політичною. Вони мають на увазі, що суб'єкти господарювання в Україні не мають права приймати криптовалюту як оплату товарів, що ними продаються, тобто що криптовалюти не є законним платіжним засобом і не мають створювати конкуренцію для монополії емісії державних грошей.

У Законі «Про захист прав споживачів» та в Цивільному кодексі України також немає визначення того, що таке товари. Разом із тим, із Закону «Про захист прав споживачів» можна дізнатись, що товар – це виріб, який відноситься до продукції та є результатом роботи (яка також відноситься до продукції) [20]. З Цивільного кодексу можна дізнатись, що товар може бути предметом договору купівлі-продажу [21]. Якщо ці характеристики об'єднати, то можна отримати визначення товару, що є близьким до класичного наукового визначення, яке полягає в такому:

1. Фундаментальною характеристикою товару є те, що він є предметом обміну. Все, що обмінюється, буде товаром.
2. Об'єкт, що обмінюється, буде мати споживну вартість (хтось бажає придбати товар, бо він для чогось потрібен, тобто має корисність або споживну вартість).
3. Об'єкт, що обмінюється, має мінову вартість (обмін відбувається у визначеній пропорції).

Визначення товару як об'єкта, що підлягає обміну, у законодавстві дозволить зберегти наукове підґрунтя нормативних актів та на його основі запропонувати визначення різних видів товарів, у тому числі криптовалютів.

Наразі немає однозначної точки зору щодо класифікації цих товарів, що пропонуються дослідниками та регуляторами. Наприклад, А. Кудь слушно зазначає, що підхід до регулювання «віртуальних активів» не може бути однаковим для всіх таких активів, бо вони мають різне походження та призначення [22, с. 35]. Але, водночас, ні походження, ні призначення «віртуальних активів» не є тим критерієм, за яким А. Кудь пропонує їх класифікувати. Таким критерієм стали «особливості технології розподіленого реєстру та особливості її інструментів», а точніше, середовище реалізації віртуальних активів: «віртуальні активи класичних цифрових систем обліку та віртуальні активи розподіленого реєстру мають різне середовище та принципи реалізації, відповідно,

підходи до регулювання таких об'єктів мають урахувати ці особливості, унаслідок чого регулювання буде різним» [22, с. 34]. За цим критерієм А. Кудь поділяє «віртуальні активи» на традиційні «віртуальні активи класичних систем обліку цифрових даних» та на ті, що існують в системі розподіленого реєстру. «Віртуальні активи» розподіленого реєстру він також поділяє на «токенізовані активи», які є похідними від первинних активів, та на «криптоактиви», які не є похідними. Тобто знову застосовується технічний критерій, а не функціональний економічний підхід, за яким об'єкт класифікується відповідно до економічних відносин, у які він вступає, та економічних функцій, які він виконує.

А. Овчаренко виділяє такі види «віртуальних активів»:

1. Віртуальні валюти (криптовалюти), які є «децентралізованою системою зі специфічною фінансово-правовою природою, яка характеризується високим ступенем ліквідності, є подільною, проте її стабільність не забезпечена державою, на відміну від фіатних грошей, і відсутній емітент (монети генеруються окремою групою користувачів-майнерів)».
2. Віртуальні товари – «нематеріальні об'єкти, які купуються користувачами соціальних мереж і онлайн-ігор, а тому не мають матеріальної цінності та не забезпечуються реальними активами (активи гравців віртуальних ігор: зброя, спорядження, артефакти, внутрішньоігрові гроші тощо)».
3. Віртуальні токени – «записи в розподіленому реєстрі».
4. Доменні імена – «ідентифікатор юридичних або приватних осіб в Інтернеті» [9, с. 102]

З цих понять виправданим з економічної точки зору виглядає формулювання назви віртуальних товарів, оскільки ігрове спорядження віртуальних персонажів та внутрішньоігрові гроші і справді можуть бути предметами обміну лише в екосистемі комп'ютерної гри. Водночас існують і такі приклади ігрових товарів [23] (або товарів з метавсесвітів [24]), які можна безпосередньо купувати за національну валюту, і тоді вони нічим не будуть відрізнятися від усіх інших товарів. Так само може формуватися похідний ринок даних товарів поза межами гри, гра лише є джерелом споживної вартості таких товарів, а самі товари обмінюються на зовнішньому ринку, гравці можуть обмінюватися цими товарами з гри між собою та платити одне одному гроші за них. Разом із тим, такі товари не є «нематеріальними об'єктами», а словосполучення «матеріальна цінність» не є економічною категорією та з економічної точки зору не має змісту. Не до кінця зрозумілим також є критерій, за яким була сформована дана класифікація «віртуальних активів».

Криптовари належать до цифрових товарів, тобто товарів, які існують у вигляді бітового рядка. З технічної точки зору вони відрізняються від інших цифрових товарів тим, що функціонують на базі технології розподіленого реєстру. З економічної точки зору вони не відрізняються сутнісно нічим, це лише відмінність зовнішньої форми. Серед криптовалютів можна виділити різні види за критерієм функціональної ролі. Відповідно до цих ролей має будуватися логіка регулювання та визначатися суб'єкти регулювання виробництва та обігу криптовалютів. Співвідношення функціональних ролей і регуляторів наведено в *табл. 1*.

Криптовари можуть служити грошима, якщо вони виконують функції грошей (це здебільшого стосується стейблкоїнів). Такі товари можуть бути приватними грошима або національними грошима (у випадку цифрових грошей центрального банку). Криптовари можуть служити інвестиційними товарами, якщо їх купують з метою отримати дохід. Це стосується криптовалютів, які не виконують функції грошей, але можуть приносити дохід як від зміни ціни, так і у вигляді відсотка, якщо він є еквівалентом цінного папера (*security tokens*). Криптовари можуть служити предметами споживання, коли їх купують як предмет особистого споживання для задоволення особливих потреб. Це, наприклад, так звані токени корисності, чи утилітарні токени (*utility tokens*), які дозволяють тримачам виконувати специфічні функції, або невзаємозамінні токени (NFT). Криптовари можуть бути засобами виробництва, як у випадку з цифровою землею на базі NFT у метавсесвітах. NFT також можуть бути інвестиційними товарами.

ВИСНОВКИ

Хоча в українському законодавстві та в деяких міжнародних нормативних актах переважає словосполучення «віртуальні активи» для опису товарів, що функціонують на базі технології розподіленого реєстру, воно не дуже підходить як назва цих об'єктів, оскільки така назва не обґрунтована науково та не відображає сутність даних об'єктів. Те, що називається «віртуальними активами», загалом не є нічим віртуальним. Ці об'єкти існують у реальності, вони купуються та продаються не лише всередині комп'ютерної гри, вони впливають на все більшу кількість ринків, а обсяги операцій з ними зростають. Деякі люди отримали значні багатства за рахунок емісії стейблкоїнів, що прив'язані до долара США, та емісії інших криптовалют. І ці багатства є цілком реальними, а не віртуальними.

Так само і характеристика цих об'єктів як «активів» не є дуже вдалою, а, відповідно, і такі назви, як «цифрові активи» чи «криптоактиви», запропоновані в нормативних актах США та ЄС. З точки зору економічної науки доцільніше використовувати назву

Співвідношення функціональних ролей криптовалютів та регуляторів їх виробництва й обігу

Функціональні ролі	Регулятори	Приклади
Предмети особистого споживання	Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Антимонопольний комітет України	Токени корисності, чи утилітарні токени (<i>utility tokens</i>), невзаємозамінні токени (NFT)
Засоби виробництва	Антимонопольний комітет України, Державна регуляторна служба, уряд та ін.	Невзаємозамінні токени (NFT)
Гроші	Національний банк України	Криптовалюти (стейблкоїни): USDT, USDC, DAI
Інвестиційні товари	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольний комітет	Токени-акції, токени-облігації (<i>security tokens</i>), невзаємозамінні токени (NFT)

Джерело: авторська розробка.

«криптовари», що відображає і товарну сутність даних об'єктів, і їх зовнішню технологічну форму, що сформована на базі криптографії та розподіленого реєстру. Відповідно, серед криптовалютів є такі, що за своєю функціональною роллю відносяться до грошей, інвестиційних товарів, предметів особистого споживання та засобів виробництва.

Можна припустити, що регулятори насправді добре розуміють економічну сутність криптовалютів – це видно з методів регулювання, які до них застосовуються, та інституцій, які призначаються безпосередньо відповідальними за регулювання тих чи інших криптовалютів. Наприклад, криптовалюти-гроші регулюються центральними банками, а криптовалюти-інвестиційні товари регулюються органами, які зазвичай займаються регулюванням ринку цінних паперів. І саме тому, що регулятори розуміють економічну сутність даних об'єктів, вони намагаються запобігти конкуренції з їх боку, передусім, з боку криптовалютів-грошей. Можливо, саме тому філософія регулювання направлена перш за все на те, щоб зробити всі криптовалюти юридично або інвестиційними товарами, або споживчими товарами. Криптовалюти-гроші розглядають лише як цифрові валюти центральних банків.

Але юридично можна також відділити законний платіжний засіб, яким є національна валюта, від всіх інших грошей, але все одно називати їх грошима відповідно до наукової чесності, не використовуючи нововому та такі евфемізми, як «віртуальні активи» або «цифрове вираження вартості».

Як рекомендацію по внесенню змін до інституційної бази регулювання виробництва цифрових товарів можна запропонувати ввести до Цивільного кодексу України визначення товару як об'єкта, що підлягає обміну, та замінити у відповідних законах України назву «віртуальні активи» на «криптовалюти», а також визначити їх як товари, що функціону-

ють у цифровій формі на базі технології розподіленого реєстру.

Перспективними напрямками досліджень у даній сфері можуть бути аналіз наслідків розповсюдження виробництва криптовалютів, особливо в метавсвітах, для національних економік та для бізнесу. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Arai K. Digital Goods and Digital Platforms. *Asian Journal of Law and Economics*. 2021. Vol. 12. Iss. 3. P. 253–268.
DOI: <https://doi.org/10.1515/ajle-2021-0057>
2. Stehn J. International Trade in Cyberspace: How to Tax Digital Goods. *Journal of Economic Integration*. 2003. Vol. 18. Iss. 2. P. 243–265.
DOI: 10.11130/jei.2003.18.2.243.
3. Vernik D. A., Purohit D., Desai P. S. Music Downloads and the Flip Side of Digital Rights Management. *Marketing Science*. 2011. Vol. 30. No. 6. P. 1011–1027.
DOI: <https://doi.org/10.1287/mksc.1110.0668>
4. Umanets T. V., Danylina S. O., Shatalova L. S. Adaptation of the Labor Market to the Requirements of Digitalization of the Economy: The Global Dimension. *Економічні інновації*. 2022. Т. 22. Вип. 2. С. 185–194.
DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2\(83\).185-194](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2(83).185-194)
5. Vafopoulos M. The Web Economy: Goods, Users, Models, and Policies. *Foundations and Trends® in Web Science*. 2012. Vol. 3. Iss. 1–2. P. 1–136.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1561/18000000015>
6. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
7. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
8. Краснокутська Н. С., Коптєва Г. М. Віртуальні активи як об'єкт оцінки // Сучасні тенденції розвитку економіки, фінансів та управління: нові можливості, проблеми, перспективи : зб. матеріалів Всеукраїн-

- ської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 10 листопада 2021 р.). Київ : КУБГ, 2021. С. 293–295.
9. Овчаренко А. С. Віртуальні активи як об'єкти фінансового моніторингу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2020. № 3. С. 98–103. DOI: <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-3-14>
 10. FATF (2012–2022). *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation*. FATF, Paris, France. URL: www.fatf-gafi.org/recommendations.html
 11. *Virtual Currency Schemes* / European Central Bank. Frankfurt am Main, Germany, 2012. 55 p. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>
 12. *Virtual Currency Schemes – a Further Analysis* / European Central Bank. Frankfurt am Main, Germany, 2015. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>
 13. Бондарь Д. О. Природа, сущность и функции мировых денег. *Формування ринкової економіки*. 2014. № 31. С. 284–294.
 14. Digital finance: agreement reached on European crypto-assets regulation (MiCA) / Council of the European Union, 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/30/digital-finance-agreement-reached-on-european-crypto-assets-regulation-mica/>
 15. Crypto-assets / European Commission. 30.11.2020. URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/fisma/items/695217#:~:text=An%20e-money%20token%20is,a%20combination%20of%20such%20assets>
 16. Digital euro / European Commission. 07.11.2020. URL: https://finance.ec.europa.eu/digital-finance/digital-euro_en
 17. Biden-Jr J. R. Executive Order on Ensuring Responsible Development of Digital Assets / The White House. 09.03.2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2022/03/09/executive-order-on-ensuring-responsible-development-of-digital-assets/>
 18. Кулик О. І. Ринок віртуальних активів як об'єкт правового регулювання. *Форум Права*. 2020. Т. 63. № 4. С. 56–63. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4249276>
 19. Грицай С. О. Правова сутність дефініції «віртуальні активи» у законі України «Про віртуальні активи». *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 244–248. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.45>
 20. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
 21. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (станом на 10 жовтня 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
 22. Кудь А. А. Феномен віртуальних активів: економіко-правовий аспект. *International Journal of Education and Science*. 2020. Vol. 3. No. 3. P. 30–42. DOI: <http://doi.org/10.26697/ijes.2020.3.3>
 23. Duan H. et al. Metaverse for Social Good: A University Campus Prototype. *Proceedings of the 29th ACM International Conference on Multimedia*. October 2021. P. 153–161. DOI: <https://doi.org/10.1145/3474085.3479238>

24. Park B., Lee D. The Interplay between Real Money Trade and Narrative Structure in Massively Multiplayer Online Role-Playing Games. *International Journal of Computer Games Technology*. 2017. P. 1–8. DOI: [10.1155/2017/3853962](https://doi.org/10.1155/2017/3853962).

REFERENCES

- Arai, K. "Digital Goods and Digital Platforms". *Asian Journal of Law and Economics*, vol. 12, no. 3 (2021): 253-268. DOI: <https://doi.org/10.1515/ajle-2021-0057>
- Biden-Jr., J. R. "Executive Order on Ensuring Responsible Development of Digital Assets". *The White House*. March 09, 2022. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2022/03/09/executive-order-on-ensuring-responsible-development-of-digital-assets/>
- Bondar, D. O. "Priroda, sushchnost i funktsii mirovykh deneg" [Nature, Essence and Functions of World Money]. *Formuvannya rynkovoї ekonomiky*, no. 31 (2014): 284-294.
- "Crypto-assets". *European Commission*. November 30, 2020. <https://ec.europa.eu/newsroom/fisma/items/695217#:~:text=An%20e-money%20token%20is,a%20combination%20of%20such%20assets>
- "Digital finance: agreement reached on European crypto-assets regulation (MiCA)". *Council of the European Union*, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/30/digital-finance-agreement-reached-on-european-crypto-assets-regulation-mica/>
- Duan, H. et al. "Metaverse for Social Good: A University Campus Prototype". *Proceedings of the 29th ACM International Conference on Multimedia*. October 2021. 153-161. DOI: <https://doi.org/10.1145/3474085.3479238>
- "Digital euro". *European Commission*. November 07, 2020. https://finance.ec.europa.eu/digital-finance/digital-euro_en
- "FATF (2012-2022). *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation*. FATF, Paris, France". www.fatf-gafi.org/recommendations.html
- Hrytsai, S. O. "Pravova sutnist definitsii «virtualni aktyvy» u zakoni Ukrainy «Pro virtualni aktyvy»" [The Legal Essence of The Definition of «Virtual Assets» in the Ukrainian Law «On Virtual Assets»]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, no. 1 (2022): 244-248. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.45>
- Krasnokutska, N. S., and Koptieva, H. M. "Virtualni aktyvy yak ob'iekt otsinky" [Virtual Assets as an Object of Evaluation]. *Suchasni tendentsii rozvytku ekonomiky, finansiv ta upravlinnia: novi mozhlyvosti, problemy, perspektyvy*. Kyiv: KUBH, 2021. 293-295.
- Kud, A. A. "Fenomen virtualnykh aktyviv: ekonomiko-pravovyi aspekt" [The Phenomenon of Virtual Assets: Economic and Legal Aspects]. *International Journal of Education and Science*, vol. 3, no. 3 (2020): 30-42. DOI: <http://doi.org/10.26697/ijes.2020.3.3>
- Kulyk, O. I. "Rynok virtualnykh aktyviv yak ob'iekt pravovoho rehulivannia" [Virtual Asset Market as an Object of Legal Regulation]. *Forum Prava*, vol. 63, no. 4 (2020): 56-63. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4249276>

- [Legal Act of Ukraine] (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
- Ovcharenko, A. S. "Virtualni aktyvy yak obiekty finansovoho monitorynhu" [Virtual Assets as Objects of Financial Monitoring]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, no. 3 (2020): 98-103.
DOI: <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-3-14>
- Park, B., and Lee, D. "The Interplay between Real Money Trade and Narrative Structure in Massively Multiplayer Online Role-Playing Games". *International Journal of Computer Games Technology* (2017): 1-8.
DOI: [10.1155/2017/3853962](https://doi.org/10.1155/2017/3853962)
- Stehn, J. "International Trade in Cyberspace: How to Tax Digital Goods". *Journal of Economic Integration*, vol. 18, no. 2 (2003): 243-265.
DOI: [10.11130/jei.2003.18.2.243](https://doi.org/10.11130/jei.2003.18.2.243)

- Umanets, T. V., Danylina, S. O., and Shatalova, L. S. "Adaptation of the Labor Market to the Requirements of Digitalization of the Economy: The Global Dimension". *Ekonomichni innovatsii*, vol. 22, no. 2 (2022): 185-194.
DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2\(83\).185-194](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2(83).185-194)
- "Virtual Currency Schemes - a Further Analysis". *European Central Bank*. Frankfurt am Main, Germany, 2015. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>
- "Virtual Currency Schemes". *European Central Bank*. Frankfurt am Main, Germany, 2012. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>
- Vafopoulos, M. "The Web Economy: Goods, Users, Models, and Policies". *Foundations and Trends® in Web Science*, vol. 3, no. 1-2 (2012): 1-136.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1561/1800000015>
- Vernik, D. A., Purohit, D., and Desai, P. S. "Music Downloads and the Flip Side of Digital Rights Management". *Marketing Science*, vol. 30, no. 6 (2011): 1011-1027.
DOI: <https://doi.org/10.1287/mksc.1110.0668>

УДК 330.342:339.1

JEL: A19; D85; L29; L86; M19

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-11-40-51>

МЕРЕЖЕВА ЕКОНОМІКА: ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ, ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

©2022 КИЗИМ М. О., ХАУСТОВА В. Є., ТРУШКІНА Н. В.

УДК 330.342:339.1

JEL: A19; D85; L29; L86; M19

Кизим М. О., Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Мережева економіка: еволюція розвитку, передумови становлення концепції, концептуальні підходи до визначення

Нові економічні умови господарювання в контексті інформаційно-технологічної революції зумовили підвищення ролі та значення нематеріальних чинників виробництва, зокрема інформаційно-знанневих ресурсів. Трансформаційні процеси, що охопили всі сторони суспільства, перетворили його з індустріального в постіндустріальне сервісно-інформаційне (мережеве) з відповідним типом економіки. Все це, своєю чергою, обумовлює те, що домінуючою тенденцією сучасного світового економічного розвитку є формування мережевої економіки, яка приводить до кардинальних перетворень різних сфер економічної діяльності. З огляду на це, мета даного дослідження полягає в теоретичному узагальненні та систематизації існуючих концептуальних підходів до трактування поняття «мережева економіка»; обґрунтуванні авторського підходу до визначення змісту даної наукової категорії. У результаті дослідження встановлено, що поняття «мережева економіка» ототожнюється з такими дефініціями, як: економіка високих технологій; економіка знань; глобальна, нова, інформаційна, цифрова, диджиталізована, віртуальна, інформаційно-мережева, електронна, когнітивна, ноосферна, креативна, сервісна, інноваційна, інтелектуальна економіка; постіндустріальне суспільство; інформаційне суспільство; суспільство мережевого інтелекту; електронний бізнес тощо. З використанням системного підходу та методу класифікації умовно систематизовано трактування терміна «мережева економіка», які запропоновано різними науковими школами, за такими групами, як: основа інформаційного суспільства; нова економічна система; економіка нового типу; стан економіки; специфічна форма організації; якісно нова форма управління національним господарством; тип економічної системи; тип постіндустріальної економіки; характеристика глобальної економіки; форма інноваційної економіки; інноваційний чинник; система нових економічних відносин; багаторівнева просторова структура; структурований інформаційний простір; інтерактивне середовище; форма господарської діяльності; інструмент підвищення рівня розвитку економіки знань; механізм національної безпеки. У статті надано авторський підхід до визначення категорії «мережева економіка» як нового типу економічного середовища, що виникає внаслідок диджиталізації швидкозростаючих, високо інтерактивних зв'язків у реальному часі між економічними агентами, різними категоріями стейкхолдерів, цифровими технологіями, інформаційними системами, пристроями, електронними мережами. Запропоновано мережеву економіку розглядати як категорію з трьох позицій: як господарську діяльність, що здійснюється за допомогою електронних і комп'ютерних мереж; як глобальне інформаційне середовище, у якому суб'єкти економічних відносин можуть контактувати між собою з приводу спільної діяльності з використанням цифрових технологій; як принципово нову форму управління національним господарством, що базується на горизонтальних (прямих) довготривалих партнерських взаємовідносинах між суб'єктами господарювання в єдиному цифровому просторі в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, інтеграційні процеси, постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, інформаційний простір, національна економіка, мережева економіка, інформаційно-мережева економіка, мережевий підхід, мережевий принцип, кластеризація економіки, форма мережевої взаємодії, просторовий розвиток, трансформація, модернізація, парадигма, концептуальні підходи.

Табл.: 1. Бібл.: 69.